

Ю.СИРИЙ

ЛІЧЕСЯ ІВРЯЇНКА

Романа Генік-
Березовського

ЮРІЙ СІРІЙ.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА.

Характеристика творів

ПРАГА 1940.

Видавництво «КОЛОС».

Авторські права застережені.

Обгортка праці А. Лисяньської.

Друковано 3000 примірників.

Друкарня Еміл Віхнер, Прага XVIII - 201.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА.

В моє завдання не входить писати біографію Лесі Українки, хоч і як вона цікава. Я хочу коротко торкнутись тільки ідеиної сторони змісту її творів. Але для повнішого розуміння, як зародились і еволюціонували ці ідеї, — мушу хоч коротко сказати про оточення, в якому вона росла та виховувалась.

Леся Українка (псевдонім) — Ларіса Косач-Квітка, походить з тих діячів на українській ниві, що своєю працею як в літературі, так і в тодішньому культурному і політичному житті України лишили великий слід. Мати її — відома письменниця Олена Пчілка, а рідний дядько — Михайло Драгоманів.

Народилася Леся Українка 1872 року.

Вже з дитячих літ була остильки фізично слабою, квальною, що родина не одважилась навіть oddati її до школи вчитись, а подбала про те, щоб дати освіту й виховання вдома.

Маючи вроджений талант, чулу душу і будучи свідком розмов та діяльності своїх кревних та їх

приятелів, стоячи близько до літературного кола, Леся Українка вже з дитячих літ мріє про самостійну літературну працю, а в 1884 році, коли їй було 13 літ, на сторінках «Зорі», в Галичині, з'являються її поезії — «Конвалія» і «Сафо».

З того часу її літературна праця не припинялась до самої смерті.

Тяжка недуга, зародки якої, як я вже зазначив, з'явилися в дитинстві, не покидала Лесю Українку через все життя. Це був страшний ворог, що примусів її більшу частину життя перебувати далеко від рідного краю, на чужині, щоб сяк-так фізично жити. Це той ворог, що до самої смерті не давав змоги Лесі Українці жити там, куди завжди прагнула вона серцем і душою.

Вже при першій мандрівці за кордон в серці поетеси встає тривога передчуття, що вона йде в чужі краї навіки. Але не розпач, не ридання викликає це передчуття, як здається, повинно було бути, а такі слова:

«Я йду, тверда звага
Веде мене на шлях,
У серці одвага,
Хоч слово на очах...
В далекій чужині
Я сили наберусь
Служити крайні,
Або не вернусь»...

З такими думками розлучається поетеса з родиною, близькими кревними і рідним краєм. І ці слова Леся Українка, як і завжди говорить щиро, говорить з тим глибоким переконанням, в

якому навіть тіні прикраси немає. Коли й здається вірш прощання не глибоко перейнятим но-тами жалю до себе, до тих втрат, що несе розлука, — то це тому, що Леся Українка особисто про себе мало коли говорила, мало коли й думала. І враження після зустрічів із нею, а також і після її листів було завжди таке, що організм свій, коли й береже вона, то лише для того, щоб він був опорою, вмістилищем духа. Ті болі й муки фізичні, які викликала й мусіла викликати недуга, Лесі Українці тяжко було сховати, але вона вміла це робити і не тільки перед тими, що оточували її, а й перед тими, що знайомі з нею через твори. І справді, прочитайте писання Лесі Українки і ви, напевно, не знайдете в неї чогось такого, щоб говорило про її особисті фізичні страждання. А це так часто надибуємо ми у ріжних поетів.

Стан її здоровля якось то на диво не шкодив її творчій роботі, змістом якої було — «служити рідній країні».

Яку ж зброю бере з собою Леся Українка, збираючись служити рідній країні, навіть не повертаючись з чужини?

Зброя ця — рідне слово в першій черзі, потім свідомість завдань і призначення поета і хотіння перемоги. З такою зброєю виступає Леся Українка на поле своєї діяльності і стає на своїй позиції певна того, що вийде переможцем, користуючись тією зброєю.

І справді, коли ми придивимось, як ставиться поетеса до слова, простеживши в її творах ті уступи, де вона говорить про слово, як засіб в

боротьбі, то можемо, не помилюючись, сказати, що мало хто зрозумів так пророчі слова Т. Шевченка: — «І на сторожі коло їх поставлю слово», як зрозуміла це Леся Українка.

Те, що поставив Т. Шевченко «на сторожі»,
Леся Українка бере як засіб до розбудження
духу людського. Вже в перших своїх поезіях
вона каже:

Поетеса хоче покласти всю снагу свою, весь хист ужити, щоб виточити «зброю іскристу» слово своє, «як гострую крицю», бо те слово, що гартує дух, для неї являється святым, благословеним. Слово потрібне їй, щоб виправдати те завдання, яке вона ставить перед собою як поет.

Які ж завдання можуть бути у поета, крім завдання оспіувати красу, творити все в ім'я краси? Пochaсти це так. Так розуміє й поетеса наша, але розуміння краси не зводиться у неї до того, що поет-артист повинен остерігатись навіть натяку на тенденційність, повинен завжди памятати, що він творить «для штуки». Леся Українка тенденційності не боїться. Вона знає, що кожна думка по суті вже являється тенденційною, що сігрabжнього твору без тенденції немає; що коли артист висловлює думку тенденційну, то він зовсім не програє від того. Звичайно, коли він справжній артист.

Можна сказати, що твори Лесі Українки не без тенденцій; так, і тенденція їх головним чином полягає в бажанні пробудити до життя «народ і країну». Але це є являється метою її творчості. Огністим словом в прекрасній формі вона це є робить.

Яскравим зразком того, як дивиться Леся Українка на завдання поезії, може бути напричуд гарна її легенда про лицаря Бертольда ї одного поета.

Надхненний поет свідомо почуває себе сильнішим за Бертольда і цю свідомість дає йому дар чарувати людей своєю піснею. Він все, «чого душа запрагне, створить в одну хвилю». Міг на крилах надхнення полинути в світі надземні і завжди почував себе вільним, бо «ніколи не зламав чужої волі». В тому, оскільки сильна чарівна пісня поста, Бертольд мав нагоду переконатись, закохавшись в прекрасну Ізідору. Серця її він не міг здобути і звернувся за допомогою до поета. Поет навчив його пісні, яка скорила серце гордої красуні. Другий раз Бертольдові не пощастило під час облоги міста. Стомлене й зневірене військо не здатне було до боротьби проти ворога. Тільки повна сили й одваги пісня поета засоромила вояків і пробудила в них дух відваги. Військо двигнуло силою на ворога і за одну ніч боротьби вийшло переможцем.

Успіхи її слава зіпсували Бертольда і він стає для своїх підданців за ката. Люди стогнали в ярмі і тільки угодливі поети співали про рівність та волю. Бертольд хоче залучити до себе сла-

ветного поета теж й обіцяє йому всі вигоди. Але поет на те йому відповідає:

«Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надіть кайдани».

Бертолльд засаджує поета у вязницю, де, після мук, той і сконав. Та пісня його не вмерла і з неї вродилось повстання. І цю чудову легенду поетеса закінчує так:

«Тепер нашадки графські
Тюрми міцні будують,
А постові нашадки
Слово гострее гарпують.

Проти діла соромного
Виступає слово праве,
Ох, страшне оте змагання,
Хоч воно і не криваве.

Ще яскравіше висловлює свій погляд щодо завдань поезії Леся Українка в поезіях «Ритми». Ось що вона каже:

«Я не на те, слова, ховала вас
І напоїла кровю свого серця,
Щоб вилилися мов отрута млява,
І посидали душі, мов іржка.

Промінням ясним, хвилями буйними,
Палкими близкавицями, мечами
Хотіла б я вас виховати, слова,
Щоб ви луну гірську будили, а не стогін.

Щоб краяли, та не труїли серце,
 Щоб піснею будили, не квилінням.
 Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
 Палайте, чи паліть, та не вяліть».

Цих двох прикладів, здається вистачає, щоб відзначити погляд поетеси на завдання слова й поезії.

Маючи ясний світогляд, віру в своє завдання, Леся Українка бадьоро виступає на боротьбу, озброєна словом. Її не лякають ні та далечінь верховин, до яких вона прямує, ні той тернистий шлях, яким вона мусить йти до своєї мсти і в серці її звучить одно лише бажання:

«Бажаю так скінчiti я свiй шля,
 Як починала: з спiвом на устах».

А спів цей — не що інше, як заклик до боротьби за кращу долю, заклик повний віри й відваги. Як розуміє постеса природу боротьби, про це говорять яскраво всі її твори, а особливо поема «Грішниця». В цій надзвичайно сильній поемі оповідається про горожанську війну, коли «найбільш воювали шнуром і кайданами, тортурами, підкупом, а зрада гаслом військовим була». І от в такий час, пічної доби виходить дівчина — борець за нове життя, — з тим, щоб кинути під мури ворожі вибухаюче знаряддя, і зруйнувати ворожу твердиню. Але пляни її було зруйновано передчасним вибухом знаряддя. Вона не встигла навіть сховатись і була поранена черепком того знаряддя. Непритомну знаходить її ворожа сторожа і велить однести в монастирський шпиталь,

щоб там її врятувати від смерти і підготувати до суду, який, до речі сказати, і міг скінчитись тільки смертним вироком.

І от, коли слаба прийшла до притомності, між нею та черницєю, що ходила коло неї, починається розмова. Черниця намовляє її прогнати з серця ненависть і перейнятись любовю до ворогів. Але грішниця відповідає, що ненавидіти її навчила любов, бо коли вороги увійшли тріумфально до міста, то вона бачила,

«Що, хто хиливсь пайнижче,
Того найбільш топтали люде й коні».

Не каяттям вона відповідає черниці, що звертається до неї з порадою спокутувати свій гріх, а словами:

«Чернице, спогадай — стойть у вашій книзі:
Ніхто не має більшої любови,
Як той, що душу поклада за друзів».

Ненависть у постеси стойть завжди поруч з любовлю, ці почуття вона часом ототожнює і надає як тому так і другому однакової сили. В поезії — «Товарищі на спомин» — Леся Українка каже, що «тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив», а далі в тому ж віршові каже: «може б не було таке життя нещасне, якби огонь ненависті не гас». Леся Українка являється глибоко переконаною в тому, що

«Лагідність голубина, погляд ясний,
Патріція спокій, не личить нам:
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам»?

Отже з наведених прикладів ми бачимо, які моральні підвалини кладе поетеса в суть боротьби. Вона вірить, що щастя здобувається тільки боротьбою. Але для цього ще треба й волі хотіти персомоги.

В боротьбі, каже вона, треба брати приклад з тої квітки, яка в горах, щоб розцвісти, пробиває той камінь, «що задавив і могутні дуби і терни непокірні». Ту квітку люди зовуть — «*saxifraga*», а поетам годиться назвати її «ломникамінь». Треба брати приклад з того павука, що плестучи на стелі гніздо, шість разів обривався й падав і знову вилізав, аж поки в сьомий раз вдергався і припяв свою нитку до стелі.

Розпачу Леся Українка не визнає і гонить його навіть тоді, коли він з непереможною силою лізе в душу. Як приклад, можна вказати на поезію, яка вилилась у Лесі Українки ніби то у відповідь на докір, кинутий кимсь їй у душу.

Докір той торкається не поетеси особисто, а того народу, якому віддала вона себе на службу.

Ось та поезія:

«Так, ми раби, немає гірших в світі.
Фелахи, парії — щасливіші від нас,
Бо в них і розум і думки сповиті,
А в нас огонь Тітана ще не згас.

Ми паралітики з близкучими очима,
Великі духом, силою малі,
Орлині крила чуєм за плечима,
Самі ж кайданами прикуті до землі,

Ми навіть власної не маєм хати,
 Усе одкрите в нас тюремним ключарам,
 Не нам обідрами і невільникам казати
 Речения гордеє: «мій дім, мій храм»...

Але згоджуючись з цим закидом, Леся Українка не складає рук в роспачу, а дає таку горду відповідь:

«Нехай же ми раби, і невільники продажні,
 Без сорому, без чести, — хай же й так.
 А хто ж були ті вояки одважні,
Що їх зібрав під прапор свій Спартак»?

Тут бачите на кого покладає надії поетеса. Це ті нові творці життя.

Я не буду тут спинятися на тому, в яких саме творах найяскравіше одбиваються такі надії поетеси, а охочих ознайомитися одсилаю до її творів безпосередньо. Скажу тільки одне, що Леся Українка свято вірить в те, що в рідній країні свято наступить.

На початку моєї статті я зазначив, що слабий фізичний стан примусів Лесю Українку рано вибратись в чужину й там провести майже все своє коротке життя. Це, звичайно, не могло не відбитись на її творчості. І можна з певністю сказати, що ні в кого з українських письменників, а може й не тільки українських, перебування на чужині так не відбилось на творах, як у Лесі Українки.

Подорожуючи по Італії, Франції, Єгипті і пробуваючи там довший чи коротший час, Леся Українка все дозвілля присвячує на вивчення

минувшини тих країн. Здібність до вивчення чужих мов і володіння більшістю європейських мов в досконалій формі, стають її при цьому у великий допомозі.

З під її пера одна за одною виходять надхнені річі, драматичні поеми з минулого Юдеї, Єгипту, Еллади, Риму, Франції (XVIII-го віку останньої).

Може декому здається дивним, як могли ці, хоч і коштовні, але мертві памятники навіяти Лесі Україні, яку ми бачимо, як поета, що стоїть на варті нашого сучасного життя й кличе нас своїми огненими піснями до боротьби за наше будуче. Але це може здаватись тільки тому, хто або зовсім не читав таких річей Лесі Українки, що носять заголовки характерні для античного, старого світу, або, читаючи, хотів кончес пристосувати зміст до заголовку. Вчитуючись і вдумуючись у прочитане, видно, що стародавні мотиви, це тільки форма, тільки манера поетеси втілювати свою думку, свій жаль, який огнемпече її душу. Вчитайтесь в ці поеми і ви скажете: та цеж наше недавнє й сучасне.

Візмімо, наприклад, її поему «На руїнах» — з часів першого вавилонського полону.

Народ Ізраїльський стогне на руїнах свого минулого над Йорданом в рабстві у переможця. Лесь Українка берє один момент такого життя, який, що правда, нічим не ріжниться від цілого часу рабства, хіба тільки тим, що дія відбувається нічної доби. На поле виходить пророчиця Тірца і звідусюди чує розпачливі голоси своїх братів

та сестер. Одні скаржаться на те, що конають під тягarem праці голодні й голі; другі, — що батька їх замордували в тяжкій неволі, треті, — що їх батько, не маючи сили зносити неволі, втік до Фінікії, лишивши їх на муки.

Чус пророчиця Тірца ці нарикання, бачить безнадійність і розпач, але сама не спускає рук в знесиллі і не приєднується душою до розпачу. Вона палким словом будить відвагу в душах зневірених і на слова жінки, що безнадійно склала руки й скаржиться, що чоловік її подався в Фінікію, відповідає:

«Але вас троє і дитина межи вами,
Той не покинутий, хто сам не кинув.
Паліть багаття, поки встане день,
Щоб вам було видніше при роботі».

Тірца закликає кожного робити на себе, щоб бути перед ворогами вільним, щоб ворог не скав, «що він вас зодягає».

В своїй майдрівці Тірца надходить до чоловіка зраненого переможцем і хоче перевязати йому рану. Але чоловік каже, що його рані не можна завязати:

«Загоїлась та рана, що на грудях,
А та, що в серці буде вік палати,
Бо то рана страждання за Іерусалимом,
За зруйнованою рідною країною».

— «Коли загоїлась на грудях рана», — каже Тірца, «то встань і йди до праці».

ЧОЛОВІК: До якої?

Що маю я робити? Чим? Над чим?
Ні знаяду, ні знадобу не маю.

ТИРЦА: Земля Іерусалимська не згоріла
 Ти маєш меч (показує на пощерблений
 меч, що валяється долі, коло чоловіка)

ЧОЛОВІК: Куди ж тепер той меч?
 Руїні не потрібна оборона.

На ці слова Тірца відповідає:

«Роскай меч на рало. Час настав —
 Потрібна оборона і руїні,
 Бо прийде ворог і розоре землю
 Насіє збіжжя і збере жнива.

І буде хлібом люд цей годувати,
 І вдруге завоює Палестину,
 Вже без меча, самим блискучим ралом.
 Бо скажуть в голос сироти й вдовиці:
 Благословенний той хто хліб дає.

Лежачим краю рідного немає.
 Чий хліб і праця, того і земля.
 Тож Вавилоню назвуть цю землю.
 А ті руїни, що он там чорніть,
 Стоятимуть вже на чужій землі».

На питання чоловіка, де він може перекувати меча на рало, Тірца каже (вказуючи на гурт людей):

«Іди туди, там є живій люде,
 Вони тобі дадуть вогню живого.
 Як жевріє в твоєму серці рана,
 Нехай так жевріє в огні залізо.

Ти перекуй убийчого меча
 В робітне рало й загартуй його,
 Як я тебе тепер загартувала
 Вогнем і холодом своєго слова».

Тірца йде далі і кличе Ізраїль встати й робити намети. На її заклик обзывається старий зневірений Юдей такими словами:

«Проклятий той, хто будить подоланих,
Проклятий той, хто краде сон рабів».

Але на ці проклони Тірца запитливо відповідає:

«Хто раб, хто подоланий?

Тільки той,

Хто самохітъ несе ярмо неволі».

Старий питає, що ж робить сама Тірца і вона відповідає: «Людей бужу».

І справді людей будити Тірца визнає своїм призванням, як це визнає і наша поетеса.

Вона ганьбить дух зневіри і кличе людей до будови на руїнах нового життя. Ганьбить вона і захоплення тим, чого вже не воскресити, в чому минула потреба. Не відгуку життя, не переспівів старого, хоча б і геніяльного, а нових пісень вимагає нове життя. Коли Тірца зустрінула співця, що знайшов розбиту Давидову арфу, і склеївши її поривається на ній заграти щось подібного до того, що співав Давид, то вона в гніві вириває ту арфу і кидає її в Йордан зі словами:

«Свята руїна служить нашій ганьбі».

«На руїнах старого будуймо нове», — каже Тірца.

Так каже і здорове життя.

Я навмисне спинився на цій поемі, щоб показати, як поетеса через п'ятьму тисячеліть здолала провести своє огненне гасло, гасло вічне, і щоб

показати, скільки під старим заголовком ми знаходимо нового.

Те саме ми бачимо і можемо бачити у всіх поемах Лесі Українки. В них Леся Українка будить заснулих, але в них же ганьбить і тих, що хоч не заснувши, свідомо зраджують своє рідне, зраджують ідсі.

Найбільшим зрадником в історії людства уважають Юду. Чула душа поетеси не могла поминути цього образу, щоб не поставити його перед тими своїми земляками, які зраджували й зраджують рідний край. Особливо ж плямує вона тих зрадників, які, зраджуючи свій народ і край — вихваляються при тому своєю любовю до нього.

В поемі Лесі Українки «На полі крові», Юда теж хвалиться подорожньому, що він любив того, «кого продав». Але на це подорожній йому й відповідає: «Якщо правда, що ти любив Його, то те плюгавство іще мізерніше. Убий, заріж, втопи, продай, та хоч без поцілунків, без любовій».

Для зрадників поетеса немає ніяких віправдань і особливо яскраво показує це в своїх творах: «Оргія» і «Адвокат Мартіан».

В «Оргії» співець Антей умовляє свого друга Федона і свою чарівну дружину Нерісу не нести своїх артистичних цінностей на послугу ворожим Елладі переможцям Римлянам, доводячи, що святощі свої й сили мусять вони віддавати тільки рідному краєві. Коли він довідується, що Федон і Неріса будуть на оргії у Мецената, то сам іде

також туди. І, справді, там він бачить Федона і Нерісу на панських послугах в приниженні. Антей бере арфу, і, проспівавши пісню, повину надій на кінецьну перемогу літа над зимиою, вбиває тією арфою жінку, що на потіху Меценатові та його гостям під час його гри почала вакханічний танок, а сам, щоб не попасті до рук ворогів, задавлюється струною зі словами: «Товариші, даю вам добрий приклад».

В поемі «Адвокат Мартіан» Леся Українка вивсталає величний образ одного з перших християн, який не корився жадній силі і не зраджує своєї ідеї навіть тоді, коли його лишають діти.

Так користується Леся Українка сюжетами старого, щоб показати в нім наше сучасне. Користується вона ним і для того, щоб висловити любов до рідного краю і тугу, що переповнює серце вільного чи невільного вигнанця, яким була й сама поетеса. Візьміть її поему «Три хвилини», де жирондист, пробувши три роки на чужині емігрантом, під натиском туги за рідним краєм, повертає туди, де його чекає смертна кара. В цій поемі, як ніде, вилила Леся Українка муки туги за рідним краєм. І тим зрозумілішим стає те, чому вона присвятила всі сили своєму рідному краєві.

Старий світ дає Л. Українці матеріал і для творів, в яких поетеса виявляє свої філософічні погляди. З під її пера вийшли такі глибоко філософічні речі як «На полі крові», «В катакомбах», «Йогана жінка Хусова», «Руфін і Пресцила», «Адвокат Мартіан», «Камінний Господаръ»,

«В пущі». Але і в цих творах вона виступає сучасною, близькою нам поетесою.

В своїх творах Леся Українка захоплюється особливо добою першого християнства, щоб привести паралелі між почуттям і розумом, вірою і льогічним домаганням та висновками з його, щоб показати також захоплення ідеєю в імя вищих інтересів людства і протиставити цьому служіння ідеї з грубого, практичного інтересу і т. д.

Не зупиняючись детально на розгляді окремо кожного твору Лесі Українки, можна сказати, що всі вони перейняті прометеїзмом і це робить їх близькими всім тим, хто з переконанням і вірою йде в тих лавах борців, які працюють для піднесення свого народу. Вони являються творцями нового життя і їх мала на увазі Леся Українка, як тих, що мають волю піднести народ на вищий ступінь.

Я вже згадував про ту красу, якою перейняті твори Лесі Українки і розумів красу змісту й форми, але тут і особливо в наші дні, треба підкреслити ще одну сторону творчості Лесі Українки. Це краса мови у всіх її творах. Це та краса чистота мови, на якій повинні вчитись наші сучасні письменники і ті, що втратили свою рідну мову з тих або інших причин. Особливо цю сторону виявила Леся Українка в своїм безсмертнім творі «Лісова пісня». В цій чарівній, символічній казці, про те, як відроджується, живе й

умірає природа, форма й мова досягає найвищого ступеню і її можна назвати шедевром в нашій літературі.

Крім творів орігінальних зазначеного вже мною характеру, Леся Українка виявила себе чудесною перекладачкою кращих творів з чужих мов, виявила себе й як письменниця для дітей, як критик, учений і повістяр, і якої б області вона не торкнулась, всюди ми бачимо її талант, її вогнєвий дух...

Яку ж нагороду мала Леся Українка за те, що життя своє віддала Україні й її синам. —

Ніякої. Та вона й не вимагала жадної нагороди. Вона свідомо каже:

«Коли для слави рідної країни
Така потрібна жертва Артеміди,
Хай буде так»...

Вона, що горіла для нас вогнем, великій більшості з нас навіть ще й тепер не відома. Ми не спромоглисся навіть на те, щоб ознайомитись з її творами.

Сумно це, але, на жаль, так воно є.

І Леся Українка за своє життя не тільки не мала того признання, на яке заслуговувала, а навіть не мала щастя провести останні дні на рідній землі і вмерла на чужині.

Багато літ минуло вже з того часу, як її не стало між нами...

І арфа, з якої лилися звуки то лагідні, повні любові до життя, природи, рідного краю, при-

гнічених верств людства, то грізні, — закликаючі до боротьби за кращу будучину, давно замовкла...

Струни, повиті жалобою, натягнені до гри в повному строю чекають артиста, та не здолає вже він підняти руки, щоб торкнутись їх...

Смерть перемогла...

По довгій боротьбі схилила голову квітка —
сaxifraga і закінчила свою тернисту путь...

І хто по ній візьме ту многозвучну арфу і за-
говорить до нас словами Тірци?

Хто зможе устами Антея кинути розпачливий докір тим слабодухим, безсилим, що обдирають ризи зі святощів своїх і разом з душою свою не-суть їх у подарунок переможцеві панові за ласку бути свідком оргії його?

Хто?

Тільки той, хто, як Леся Українка, беззавітно віддає своє життя тим, що гнуться під яром неволі, і хто, забиваючи про себе, зможе йти тернистим шляхом, у кого думка сягає в далечінь, а душа палає вогнем чистої любови. Тільки той, хто зможе бажати так пройти свій шлях, як бажала Леся Українка...

«Чи тільки терни на шляху знайду,
 Чи стріну може де і квіт барвистий.
 Чи до мети я певної дійду,
 Чи без пори скінчу той шлях тернистий.
 Бажаю так скінчити я свій шлях,
 Як починала: з співом на устах».

Так висловлює Леся Українка своє бажання в поезії «Мій шлях». І хто знав Лесю Українку, той пізнає її в цих словах і скаже: «так, квіток барвистих не було для неї». Всі квітки вона нам віддала; для неї лишився лиш шлях тернистий і пісня, яку дарувала вона нам через все своє життя і з якою на устах одійшла від нас...

Передчасно попрощалась вона з життям, яке проказало її слова:

«Я щастя не маю і в мріях не бачу,
Бо іншій мрії у серці пошу.
Коли я часами журюся і плачу,
Я щастя у долі тоді не прошу.

Для інших і доля і щастя хай буде,
Собі я бажаю не сну, а життя. —
Хто зі сну прокинувсь, хай щастя забуде,
Йому вже до щастя нема вороття».

